

РОЗДІЛ 3

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 81'42'38'373.46:808.1

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.34.1.21>

ЛІНГВОСТИЛИСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ «САЛЕРНСЬКОГО КОДЕКСУ ЗДОРОВ'Я» АРНОЛЬДА З ВІЛЛАНОВИ

LINGUISTIC AND STYLISTIC FEATURES OF THE “SALERNO HEALTH CODE” BY ARNALDUS DE VILLA NOVA

Петришин М.Й.,

orcid.org/0000-0003-4060-7440

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри загального та германського мовознавства

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Загайська Г.М.,

orcid.org/0000-0003-1449-0269

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри румунської та класичної філології

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Статтю присвячено аналізу лінгвостилістичних особливостей «Салернського кодексу здоров'я» Арнольда з Вілланови. Актуальність наукової розвідки зумовлена відсутністю в класичній філології ґрунтовних досліджень, присвячених вивченню мовностилістичних особливостей латиномовного медичного трактату Середньовіччя.

Метою розвідки є інвентаризація, систематизація та комплексний аналіз лінгвістичних та стилістичних засобів усіх мовних рівнів у середньовічному медичному трактаті “Regimen sanitatis Salerni” Арнольда з Вілланови, знаменитого каталонського лікаря, іспанця за походженням, одного з найвідоміших професорів у Барселоні й у Монпельє.

Матеріалом дослідження є перше видання «Салернського кодексу здоров'я» (1479) Арнольда з Вілланови, яке налічувало 364 вірші (103 глави).

У статті проаналізовано особливості мови і стилю автора на фонетичному, лексичному, морфологічному, синтаксичному рівнях. Описано звукопис та лексичні повтори як фоностилістичні засоби в трактаті, звернуто увагу на використання у творі алітерації, асонансу, омоетелевону. Розглянуто повтори за локалізацією на початку (анафора), в кінці (епіфора), на початку одних і в кінці інших рядків (кільце). Досліджено тематичний склад лексики, розглянуто стилістичні ресурси лексичних засобів (епітет, метафора). Окреслено стилістичне використання морфологічних засобів (іменників, дієслів, прикметників, прислівників, прийменників, займенників, часток, вигуків, числівників, сполучників). Основною причиною використання автором зазначених засобів є потреба впливу на читача.

Авторський стиль Арнольда з Вілланови вирізняється насиченістю медичної лексики, інформативністю, лаконічністю викладу, що обумовлено загальним змістом і призначенням твору. Термінологічна лексика виконує в тексті медичного трактату номінативну, настановчо-інформативну і дескриптивну функції. Використання в тексті “Салернського кодексу здоров'я” фахової термінології дозволило автору подати правила дієтики, санітарії та гігієни, спрямовані на масове поширення знань щодо збереження здоров'я, підвищення рівня і збільшення тривалості життя в Середньовічній Європі.

Ключові слова: “Regimen sanitatis Salerni”, лінгвістичний аналіз тексту, авторський стиль, звукопис, лексичний повтор, нейтральна лексика, термінологічна лексика, морфологічні ресурси.

The article is devoted to the analysis of linguistic and stylistic features of the “Salerno Health Code” by Arnaldus de Villa Nova. The relevance of the research is due to the absence in classical philology of thorough studies devoted to the study of linguistic and stylistic features of the Latin-language medical treatise of the Middle Ages.

The aim of the research is to inventory, systematise and comprehensively analyse linguistic and stylistic means of all language levels in the medieval medical treatise “Regimen sanitatis Salerni” by Arnaldus de Villa Nova, a famous Catalan physician, a Spaniard by birth, one of the most famous professors in Barcelona and Montpellier.

The material of the study is the first edition of the “Salerno Health Code” (1479) by Arnaldus de Villa Nova, which included 364 verses (103 chapters).

The article analyses the peculiarities of the author's language and style at the phonetic, lexical, morphological, and syntactic levels. The author describes the soundscape and lexical repetitions as phonostylistic means in the treatise, paying attention to the use of alliteration, assonance, and homeoteleuton in the work. The repetitions are analysed by their location at the beginning (anaphora), at the end (epiphora), at the beginning of some lines and at the end of other lines

(ring). The thematic composition of the vocabulary is studied, the stylistic resources of lexical means (epithet, metaphor) are described. The stylistic use of morphological means (nouns, verbs, adjectives, adverbs, prepositions, pronouns, particles, interjections, conjunctions) is outlined. The main reason for using these means is the need to influence the reader.

The author's style of Arnaldus de Villa Nova is distinguished by the richness of medical vocabulary, informative and concise presentation, which is due to the general content and purpose of the work. The terminological vocabulary in the text of the medical treatise performs nominative, instructive, informative, and descriptive functions. The use of professional terminology in the text of the "Salerno Health Code" allowed the author to present the rules of diet, sanitation and hygiene aimed at mass dissemination of knowledge about maintaining health, improving the level and increasing the life expectancy of medieval people.

Key words: "Regimen sanitatis Salerni", linguistic analysis of the text, author's style, soundscape, lexical repetition, neutral vocabulary, terminological vocabulary, morphological resources.

Постановка проблеми. Вивчення лінгвостилістичних особливостей твору медичної тематики посідають вагоме місце в сучасних лінгвістичних дослідженнях, оскільки медична література – це особливий жанр літератури, покликаний популяризувати серед населення рецепти профілактики і збереження здоров'я. Важливим фактором, що впливає на ефективність такого тексту, є вибір мовностилістичних засобів, які допомагають втіленню авторського задуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури засвідчує, що різноманітні дослідження "Салернського кодексу здоров'я" неодноразово були предметом наукових студій не лише медиків, педагогів, філософів, але й філологів. Історико-культурні і літературно-мистецькі особливості трактату досліджував сучасний вітчизняний вчений, талановитий перекладач, письменник, професор кафедри класичної філології Львівського національного університету імені Івана Франка Андрій Содомора, автор першого в Україні перекладу "Салернського кодексу здоров'я" українською мовою (1975 р., журнал "Всесвіт"). Новизною відзначається і пізніший переклад "Салернського кодексу здоров'я", який з'явився в 2011 році і зфокусував увагу на поетичних якостях, які надають йому цікавості і роблять популярним [2]. Комплексний аналіз рекомендацій й рецептів збереження і профілактики здоров'я на матеріалі середньовічного медичного трактату Арнольда з Вілланови був предметом зацікавлення Г. Загайської і М. Петришин [3]. Проблеми взаємозв'язку гігієни та передачі інфекційних захворювань у тексті "Regimen sanitatis Salerni" розглянуто в статті М. Біфулько та інших [5]. Особливості неврологічних захворювань на матеріалі кодексу вивчали А. Гверреро Пераль і В. Де Фрутос Гонзалез [7].

Постановка завдання. Незважаючи на різноаспектні наукові дослідження "Салернського кодексу здоров'я" вченими різних країн, актуальність проблематики не вичерпано, оскільки низка питань, присвячених вивченню мовностилістичних особливостей медичного трактату, потребує свого вирішення.

Метою статті є інвентаризація, систематизація та комплексний аналіз лінгвістичних та стилістичних засобів усіх мовних рівнів у середньовічному медичному трактаті "Regimen sanitatis Salerni" Арнольда з Вілланови. Завданням дослідження є розгляд мовностилістичних особливостей на фонетичному, лексичному, морфологічному, синтаксичному рівнях. Об'єктом дослідження слугують лінгвостилістичні засоби трактату, предметом – їх функціонування у тексті твору.

Матеріалом розвідки є перше видання "Салернського кодексу здоров'я" (1479) Арнольда з Вілланови (біля 1235–1312 рр.), знаменитого каталонського лікаря, іспанця за походженням, одного з найвідоміших професорів у Барселоні й у Монпельє, автора "Бревіарію" (короткого курсу практичної терапії) і низки інших наукових праць. Твір налічує 364 вірші (103 глави). Ми не беремо до уваги при дослідженні пізніші видання "Кодексу", оскільки вони містять доповнення, які не належали автору (видання 1859 року містило вже 3520 віршів).

Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові (аналіз, синтез, дедукція) і спеціальні методи дослідження. Описовий метод обрано для інтерпретації фактичного матеріалу. Метод контекстуального аналізу дозволяє виокремити і дослідити текстові фрагменти, проаналізувати лінгвостилістичні особливості "Салернського кодексу здоров'я".

Виклад основного матеріалу. Лінгвістичний аналіз тексту зосереджує насамперед увагу на дослідженні лексичних одиниць, граматичних категорій, стилістичних засобів. Окрім того, стилістика художнього мовлення, як слушно зазначає Н. Шульжук, спрямована на вивчення естетичної вартості мовних одиниць в літературному творі та образу автора як його ідейно-композиційного стрижня, навколо якого організуються мовні засоби [4, с. 197].

Античні риторичні однією з ключових стилістичних вимог мови літературного твору вважали милозвучність. Евфонія передбачала найдосконаліше поєднання звуків, зручне для вимови і при-

емне для слуху. Ще Аристотель сформулював найсуттєвішу стилістичну вимогу до фонетичної організації мови – щоб написане було зручне для читання і для вимови [1, с. 180]. Є дві речі, як говорив Цицерон, які приносять насолоду слухові – це *sonus et numerus* (звучання і ритм) [6].

Аналіз оригінального тексту трактату “Regimen sanitatis Salerni” засвідчує чітке дотримання законів фонетичної організації мови, а саме: уникнення поганого поєднання звуків, гіату, какофонії. Натомість спостерігаємо дотримання автором чергування голосних і приголосних звуків, влучне застосування відповідного добору і розподілу слів, що забезпечує не лише гарне звучання тексту, а й сприяє легкому сприйняттю рекомендацій і порад трактату. Евфонічний ефект у творі Арнольда з Вілланоу створюють також засоби звукопису. Вони забезпечують довершеність, поглиблюють зміст, здійснюють естетичний вплив на читача. Звукопис у “Салернському кодексі здоров’я” здійснюється через систему звукових повторів: алітерацію і асонанс, які слугують у тексті твору своєрідними скріпами віршового рядка, забезпечуючи їх єдність, а також гарне звучання, композиційну, емоційно-експресивну і змістову функції, тобто підкріплюють граматичний зв’язок у тексті. У результаті аналізу латинського тексту виявлено багаторазові алітерації та алітерацію однієї або кількох букв. Наприклад, у наступних рядках виявлено алітерації літер s, m, c, p, f: *Anglorum regi scripsit tota schola Salerni* (8, I, 1)¹; *Lumina mane manus surgens gelida lavet aqua/ hac illac modicum pergat, modicum sua membra /Extendat, crines pectat, dentes fricet: ista /Confortant cerebrum, confortant caetera membra* (8, II, 10–14); *Quattuor ex vento veniunt in ventre retento:/ Spasmus, hydrops, colica, vertigo: quattuor ista* (8, IV, 18–19); *Persica, poma, pyra, lac, caseus, et caro salsa, /Et caro cervina, leporine, caprina, bovina, / Haec melancholica sunt infirmis inimica* (8, VII, 26–28); *Fortia, formosa, fragrantia, frigida, frigida, frigida* (8, X, 37). Для створення алітераційного ефекту автор використовує ініціальну позицію приголосного, яка є завжди сильнішою, ніж наступні, що дозволяє досягнути особливої звукової та інтонаційної виразності. У фоностилістиці трактату зустрічаємо також асонанс, який надає мові милозвучності: *Alget acetosus, sic stipans, ponticus atque* (8, LIII, 160). Прикметною особливістю кодексу є використання омоетелевону: *Si vis incolumem, si vis te reddere sanum, / Curas tolle graves: irasci crede profanum: /Parce mero, coenato*

parum: non sit tibi vanum / Surgere post epulas: somnum fuge meridianum: /Non mictum retine, nec comprime fortiter anum (8, I, 2–60); *Vina probantur odore, sapore, nitore, colore* (8, X, 35).

Система фонетичних засобів стилістики пов’язана зі звуковим матеріалом через добір слів, їх розташування і повтори. Вони фіксують увагу читача на певних словах, підкреслюють їх значення в тексті. Повтори сприяють звуковій виразності, допомагають у досягненні мети. У “Салернському кодексі здоров’я” фіксуємо повтори на початку рядків (анафора). Автор використовує лексичну анафору, яка виконує як загальну експресивну, так і часткову емоційно-підкреслювальну функції. Використання анафори дозволило авторові акцентувати і зосередити увагу на найважливішому: *Si pisces molles sunt magno corpore, tolles: /Si pisces duri, parvi sunt plus valituri* (8, XXX, 84–85). Анафорично вжито в кодексі й інші частини мови, а саме: дієслова, іменники, частки: *Infrigidat modicum, sed plus desiccac acetum/ Infrigidat, macerat melancholium dat, sperma minorat* (8, XLVI, 139–140); *Caseus est frigidus, stipans, grossus, quoque durus / Caseus et panis bonus est cibus hic bene sanis* (8, XXXVII, 103–104); *Ne somni fumus laedat sensi bile corpus/ Ne nervum laedas, non sit tibi plaga profunda* (8, XCVII, 327–328). Зустрічаємо в тексті твору і лексичну епіфору, яка не тільки сприяє як ритмічній організації мови, а й звертає увагу читача на важливі факти: *Sit brevis, aut nullus, tibi somnus meridianus. / Febris, pigrities, capitis dolor atque catarrhus / Haec tibi proveniunt ex somno meridiano* (8, III, 15–17). У результаті аналізу “Салернського кодексу здоров’я” знаходимо і кільцевий повтор, що виконує в тексті твору підкреслювальну функцію: *Hysopus herba est purgans a pectore phlegma: / Ad pulmonis opus cum melle coquatur hysopus: / Vultibus eximium fertur reparare colorem* (8, LXVI, 204–206).

Ритмомелодика є важливою складовою стилістичних засобів мови. Трактат написаний у віршованій формі згідно постулатів того часу, які сягають ще часів античності. Версифікаційна система твору є неоднорідною. Зустрічаємо гекзаметр, пентаметр, леоніни. Домінуючим у трактаті є гекзаметр, який перекладачі використовують для збереження цілісності твору, оскільки іншим віршовим розміром інколи важко передати складну мозаїку слів оригіналу [2, с. 8].

Для глибшого розуміння задуму автора “Салернського кодексу здоров’я” необхідно проаналізувати тематичний склад лексики медичної поеми. Специфіка жанру вплинула на

¹ Римською цифрою позначено номер глави, арабською – віршового рядка.

добір лексики. Вживання медичної та природничої лексики обумовлено змістом твору і дозволило Арнольду з Вілланови не тільки описати цілющі властивості рослин і продуктів, а й подати правила дієтики, санітарії та гігієни, спрямовані на масове поширення знань щодо збереження здоров'я, підвищення рівня і збільшення тривалості життя середньовічних людей. Основними функціями термінологічної лексики в тексті “Regimen sanitatis Salerni” є номінативна та інформативна, що дозволило Арнольду з Вілланови популяризувати санітарно-гігієнічні поради, терапевтичні практики, рецепти застосування лікарських рослин тощо.

Загалом в “Салернському кодексі здоров'я” є стилістично нейтральна і стилістично маркована лексика, тобто закріплена за певним стилем. Серед тематичних груп (ТГ) іменників нейтральної семантики виділяємо групи на позначення рослин: *malva, mentha, salvia, lavandula, ruta, premula veris, viola, urtica, crocus, hyssopus*; овочів і зелені: *petroselinum, raphanus, piper, allium, cepa* тощо; плодів: *nux, persica, poma, pyra, uva, ficus*; домашніх тварин і птиці: *porcus, gallina*; птахів: *phasianus, turtur, sturnus, merula, hirundo, columba*; риб: *anguilla, lucius, perca, tinca*. Тематична група “Продукти” представлена лексемами *lac, caro, caseus, ovum, panis, mel*, а також іменниками на позначення рідин і напоїв: *aqua, vinum, cerevisiae, lac, mustum* тощо. Окрім того, виявлено тематичні групи на позначення темпоральної лексики: *ver, aestas, autumnus, bruma*; приміщень: *schola, mensa* тощо. Лексика стилістично маркована у трактаті утворює термінологічну і емоційно-експресивну тематичні групи. Зважаючи на тематику твору, цікавим для нашого дослідження є аналіз термінологічної лексики. Окреслену групу слів у “Салернському кодексі здоров'я” репрезентують тематичні групи “Органи і частини тіла”: *corpus, pulmo, pectus, cor, stomachus, os, hepar, splen, ren, venter, vesica, caput, pes, costa, manus, nervus*; “Симптоми”: *febris acuta, tussis, catarrhus, capitis dolor, spasmus, colica*; “Хвороби”: *morbus, scabies, hydrops, paralytica membra, cholera, cancer*. Серед прикметників, які зустрічаємо в тексті трактату, переважають якісні ад'єктиви на позначення фізичних властивостей речовин: *frigidus, durus, acutus, mollis, purus, recens, tardus*; кольору: *niger, albus*. Виявлено також відносні прикметники: *acetosus, salsus, aquosus*, присвійні: *caprinum, camelinum, porcinum, ovinum*. Дієслівна лексика представлена здебільшого дієсловами на позначення результату дії: *servare, purgare, expurgare, nutrire, mollire, movere, repellre* тощо. Окрім того,

Арнольдо з Вілланови часто вживає прислівники *forte, cito, facile, saepius, longius, melius* тощо, займенники, сполучники.

У тексті твору знаходимо і емоційно-експресивну лексику, яка передає реакцію на певне явище і психологічний стан людини. Наприклад, уже в перших рядках кодексу автор подає загальні рекомендації Салернської школи англійському королю щодо збереження здоров'я, які полягали в уникненні гніву, дотриманні спокою: *Curas tolle graves: irasci crede profanum* (8, I, 3); *Si tibi deficient medici, medici tibi fiant / Haec tria laeta, requies, moderata diaeta* (8, I, 8–9). Незважаючи на медичне спрямування трактату, знаходимо серед стилістичних ресурсів і лексичні засоби образності, а саме: епітети і метафори: *Curas graves* – тяжкі турботи (8, I, 3); *Ova recentia, vina rubentia, pinguia jura, / Cum similia pura, naturae sunt valitura* – яйця щойно знесені, вина, які червоніють, наваристі юшки, / з тонко меленої муки хліб, все це служить природі (8, VIII, 29–30).

Добір частин мови обумовлено логіко-семантичними вимогами тексту. З огляду на експресивні можливості, вони відіграють важливу роль у стилістичній спрямованості твору. Словник кодексу нараховує 2676 лексем (найбільша глава має у складі 93 слова (103 глава), найменші – 8 (28, 41 глави) слів). Щодо кількісної характеристики найуживанішими є іменники (38%) і дієслова (22%). Після них за спадною частотністю знаходяться прикметники (13%), сполучники (7%), прийменники (6%), займенники (5%), прислівники (4%), частки (3%), числівники (2%). У тексті кодексу не виявлено вигуків, що, на нашу думку, пояснюється прагненням автора уникнути пафосності стилю. Велика кількість сполучників підкреслює цілісність і окресленість семантико-синтаксичних зв'язків між частинами вислову. Наприклад: *Et de carne sua sanguis eritque bonus* (8, XL, 125). Для іменників характерна стилістично виразна категорія роду. Стилістично навантаженими є категорія числа і відмінка. Наприклад: *Persica, poma, pyra, lac, caseus, et caro salsa* (8, VII, 26) Важливим складником арсеналу морфологічних засобів у “Салернському кодексі здоров'я” є дієслово. Завдяки семантиці і широкій системі морфологічних форм (час, спосіб, стан) воно слугує центром передачі інформації: *Confortant cerebrum, confortant caetera membra / Lote cale, sta paste vel i, frigesce minute* (8, II, 13–14). Близькими за семантикою до дієслів є дієприкметники. У творі виявлено вживання дієприкметників теперішнього часу активного стану: *vina ruben-*

tia (8, VIII, 29), дієприкметників минулого часу пасивного стану: *panis salsatus, fermentatus, bene coctus* (8, XXIV, 71). дієприкметників майбутнього часу активного стану: *naturae sunt valitura* (8, VIII, 30) Стилїстична роль прикметників у кодексі полягає в тропеїчному вживанні їх у ролі епітетів: *Non sit acetosa cerevisia, sed bene clara* (8, XVII, 51). Вживання займенників допомагає уникати повторів, урізноманїтнювати текст, виділяти найнеобхідніше: *Ut sis nocte levis, sit tibi coena brevis* (8, V, 21); *Caseus et panis bonus est cibus hic bene sanis* (8, XXXVII, 104). Частки надають мові виразної експресивності і сприяють акцентуації уваги на слові, яке потрібно логічно виділити: *Contra vim mortis non est medicamen in hortis* (8, LX, 179). Прийменник виражає семантичні та стилїстичні відношення між повнозначними словами, семантично скріплює їх: *Inter prandendum sit saepe parumque bibendum* (8, XXXII, 92). Прислівники значно розширюють обсяг виражальних засобів мови, додають значеннєвості й емоційності у тексті кодексу: *Ac bene lymphatum, saliens, moderamine sumtum* (8, XVI, 50)

Серед синтаксичних стилїстичні фігур фіксуємо інверсивне вживання частки для підкреслення і виділення окремих членів речення: *Salvia confortat nervos, manuumque tremorem* (8, LX, 180) Більшість глав демонструють прийом асиндетичної будови тексту, що сприяє лаконічності висловлення, енергетичному характеру викладу, напруженості змісту і ритму, а також посилює експресивність: *Salvia, sal, vinum, piper, allia, petrose-*

linum (8, XXII, 62). Серед мовних конструкцій кодексу чітко виділяється звертання: *Anglorum regi scripsit tota schola Salerni: /Si vis incolumem, si vis te reddere sanum,* (8,1, 1–2).

Висновки. “Regimen sanitatis Salerni” Арнольда з Вілланови був і залишається важливим і актуальним джерелом знань про медицину Середньовічної Європи. У результаті дослідження мовностилїстичних особливостей Салернського кодексу здоров’я Арнольда з Вілланови виявлено, що в трактаті чітко дотримано закони фонетичної організації мови. Серед засобів звукопису майстерно використано алїтерацію, асонанс, омоетелевтон, лексичні повтори, які локалізуються на початку (анафора), в кінці (епїфора) або на початку та в кінці висловлень (кільце). Версифікаційна система твору неоднорідна. Зустрічаються гекзаметр, пентаметр, леонїни. Згадані особливості формують красу тексту, втілюють задум автора, здійснюють емоційний вплив на читача. Специфіку Салернського кодексу репрезентує словник твору, який представлений стилїстично нейтральною і термінологічно маркованою лексикою. Стилїстично виваженим є вживання епітетів і метафор. У більшості глав застосований асиндетичний спосіб побудови тексту, що забезпечує лаконїзм, енергетичний характер викладу, експресивність. Арсенал мовних і стилїстичних засобів твору робить його цікавим і доступним для широкої аудиторїї читачів.

Перспективи наступних студїй полягають у потребі подібних досліджень творів й інших авторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ:

1. Арістотель. Поетика./ пер. з старогр. Б. Тен. Київ, Мистецтво, 1967. 134 с.
2. Салернський кодекс здоров’я. / пер. з латинської, передмова і коментарі А. О. Содомори. Львів, ЛОБФ Медицина і право. 2011. 64 с.
3. Петришин М., Загайська Г. Здоров’я у системі цінностей середньовічної Європи (на матеріалі “Regimen sanitatis Salerni” Арнольда з Вілланови). *Голос й відлуння античності. Donum natalicium Andreae Sodomorae*. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції до 85-річчя Професора Андрія Содомори (Львів, 16 грудня 2022 року). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. С. 201–212.
4. Шульжук Н. Особливості лїнгвістичного аналізу художнього тексту як прагматично-комунікативної єдності. *Лїнгвостилїстичні студїї*. 2019. Вип. 10. С. 195–203.
5. Bifulco M, Capunzo M, Marasco M, Pisanti S. The basis of the modern medical hygiene in the medieval Medical School of Salerno. *J Matern Fetal Neonatal Med*. 2015; 28(14):1691-1693. doi: 10.3109/14767058.2014.964681.
6. Cicero M. *De oratore*. Ed. Klotz Reinholdus. Lipsiae. Aedibus B.G. Teubneri. MDCCCLXXXII. Libri tres. 460 S.
7. Guerrero Peral AL, de Frutos González V. La neurología en el Regimen Sanitatis Salernitanum [Neurology in Sanitatis Salernitanum Regimen]. *Neurología*. 2009 Apr; 24(3):194-9. Spanish. PMID: 19418296.
8. Regimen sanitatis Salernitanum, a poem on the preservation of health in rhyming Latin verse : addressed by the school of Salerno to Robert of Normandy, son of William the Conqueror, with an ancient translation. Oxford.: D. A. Talboys. 1830. 254 p.